

NACRX003J2D0

PhDr. Eva Drašarová, CSc.
ředitelka Národního archivu
Archivní 2257/4
14900 Praha 4 - Chodovec

Dne: 4.12.2019 | Naše značka:
Vaše značka:

| Vyřizuje/tel.: Bartl / 974 847 472

ZPRÁVA ZE ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY

MÍSTO:	Varšava
ÚČEL CESTY:	XIV. IADA Congress
ÚČASTNÍCI CESTY:	MgA. Kateřina Beranová, Ing. Štěpán Urbánek
ZPRÁVU PODÁVA:	MgA. Kateřina Beranová, Ing. Štěpán Urbánek
NAVSTIVENÉ INSTITUCE:	POLIN, Muzeum historie polských židů; Akademie výtvarných umění; Polská národní knihovna; Hlavní archiv historických spisů, Tamara Obłamska-Rozmus, soukromý atelier
TRVÁNÍ CESTY:	22. 9. – 29. 9. 2019 (přerušeno 28. 9.)
DATUM VYHOTOVENÍ:	4. 12. 2019

SCHVALUJE: PhDr. Eva Drašarová, CSc., ředitelka Národního archivu
podepsáno elektronicky

TEXT ZPRÁVY ZE ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY

ČÁST VŠEOBECNÁ:

Cesta započala nedělním odletem ve 13:00 do Varšavy. Let proběhl dle plánu a i přistání ve 14:20 se obešlo bez komplikací. Letiště Frédéric Chopina ve Varšavě se nachází na kraji města, proto nebyl problém využít pro transport k ubytování systému varšavské městské hromadné dopravy (která je navíc podobná té pražské – kombinace autobusů, tramvají a dvou linek metra). Po cca hodinové cestě z letiště jsme se, také bez problémů, ubytovali prostřednictvím společnosti Capital Apartments, která spravuje celou řadu nemovitostí ve Varšavě a Poznani.

Návrat z Varšavy byl zkomplikován nedostatkem letadel společnosti polského přepravce LOT, kdy jsme museli na letišti čekat až na návrat dalšího stroje z pravidelného letu do Prahy, což odsunulo odlet až na desátou hodinu večerní.

ČÁST ODBORNÁ:

IADA – International Association of Book and Paper Conservators, je v současnosti již celosvětovým spolkem zaštiťujícím převážně pracovníky z řad restaurátorů, konzervátorů či technologů restaurování, dále členy odborné veřejnosti a v neposlední řadě i instituce s tímto oborem propojené ať už se jedná o instituce paměťové nebo některé výrobce a dodavatele materiálů. Jak již název vypovídá, členové se zaměřují hlavně na problematiku restaurování papíru a knih, avšak nezřídka se zabývají i přidruženými materiály, jako jsou usně, pergameny nebo vosk. Kromě pořádání tematických konferencí a záštit nad některými odbornými semináři a workshopy vydává asociace také odborné periodikum Journal of Paper Conservation. Letošního ročníku se tak zúčastnilo téměř 500 posluchačů a 65 řečníků z celého světa.

Pondělí

Samotný kongres probíhal od dopoledních hodin. Byla zahájena úvodem, který (pro IADA tradičně) přednesli společně představitelé hlavních zúčastněných organizací. Letos jimi byli Zygmunt Stępiński – ředitel POLINu, muzea historie polských Židů, Marzena Ciechańska – ředitelka Fakulty konzervování a restaurování uměleckých děl polské Akademie výtvarných umění a Renate Mesmer – prezidentka IADA. Zbytek dopoledního bloku byl věnován tématu propojení moderních počítačových systémů s (preventivní) konzervací i restaurováním. Jak se ukazuje, využití digitálního modelování i strojového učení v dnešní době pomáhá – při správném nastavení – vytvářet výhledy do budoucna a umožnit tak volbu vhodné strategie pro ukládání či nakládání s fondy a sbírkami tak, aby byly výhodné například z energetického nebo finančního hlediska. Zároveň je tímto způsobem možné vyhodnocovat průzkumy sbírek. Těm byla věnována přednáška Hilde Schalkx. Ta varovala před snahou za každou cenu lpět na již nastavených normách, které však nemusí být vždy zcela odpovídající a nabádala k neustálému zlepšování postupů. Sama to ilustrovala na snaze vylepšit Nizozemský systém UPAA, který se ve své nové podobě má také již překloupat do podoby, která bude využívat možnosti současné techniky. Je na místě také zmínit přetrvávající snahu o vytvoření cloudového nástroje, který umožní správu fondů či sbírek a podrobný záznam o jejich stavu na úrovni jednotlivých položek v reálném čase, například při zápůjčkách na výstavy. Již existující i nově navrhované systémy se však stále potýkají jak s technickými problémy (nedostatečná výpočetní kapacita, dostupnost internetového připojení či vývoj jen pro určitou platformu), tak s velkou variabilitou sbírek i požadavků jednotlivých institucí na funkcionalitu systému.

Problematice průzkumů se pak věnoval i první odpolední přednáškový blok. Z přednášek vyplývá, že je velmi důležité správně nastavit a dodržovat parametry průzkumu i formulace

odpovědí na jednotlivé body. Byli jsme tak svědky menších průzkumů na fondech o rozsahu stovek svazků až po průzkum provedený v rámci příprav na přesun britského Parlamentního archivu, který zahrnoval přes šest milionů položek. Druhý dopolední blok obsahoval krátké přednášky prezentované formou stručných informací na různá témata. Tento blok zahájil Takayuki Okayama z Tokijské Univerzity zajímavým příspěvkem, který se týkal zpevnování papírové podložky pomocí velmi jemných vláken celulózy v kombinaci s hromadným odkyslováním. Dalším zajímavým příspěvkem byl projekt od Stefanie Signorello z Wellcome Library v Londýně jehož cílem bylo shromáždit velké množství informací o historických pigmentech, jejich uložení, vlivu na zdraví člověka. Přednášky řazené do posledního odpoledního bloku byly zaměřeny na praktické restaurování papírové podložky. V prvním příspěvku se odborníci ze State Academy of Art and Design ze Stuttgartu zabývali možnostmi bezpečného a kontrolovatelného odstranění reziduí lepidel, které v papíru zůstávají po odstranění novodobých lepicích pásek. Adhezivum, nejčastěji na bázi akrylátů, spočívá často v důsledku degradačních reakcí hluboko ve struktuře papíru. Pro takové případy bylo vyvinuto menší zařízení se zabudovaným odtahem v desce pracovního stolu, doplněné o horní odtah z důvodu bezpečnosti práce s organickými rozpouštědly. V následujícím příspěvku představil Roger S. Williams z Northwestern University Libraries výsledky svého zkoumání, zaměřené na tvorbu opticky nerušivých vysprávek defektů a trhlin pro transparentní papíry. Pro tento účel se nejlépe osvědčilo použití akrylátu Plextol B500 v kombinaci s japonským papírem a následná reaktivace vytvořené fólie teplem. Následná reverzibilita byla provedena lokálním působením hydrogelu. Poslední dva příspěvky v tomto dni byly zaměřeny na praktické využití hydrogelů při odstraňování nečistot z papírové podložky. Zatímco v prvním případě porovnávala Selina Dieter účinnost jednotlivých hydrogelů s jinými vodnými metodami pro odstranění výrazných skvrn od zatečení, v druhé přednášce se Jolanta Czuczko zaměřila na celoplošné odstranění nečistot a iontů Fe a Cu pomocí hydrogelu Gellan z velmi poškozené ručně kreslené mapy z roku 1636. Hydrogely jsou v současnosti již dobře zavedenými materiály v praxi restaurátorů a potvrzují to i převážně pozitivní výsledky prezentované v tomto bloku konference.

Úterý

Ranní blok byl věnován hlavně úvahám o vztahu manažerské a praktické činnosti restaurátorů. Je zřejmé, že v současné době se i v oboru konzervace a restaurování hledají efektivní způsoby řízení. Vzhledem k velmi rozdílnému zaměření jednotlivých institucí a zcela odlišných kapacit jednotlivých pracovišť však nelze určit jediný „správný“ přístup. Příspěvky druhého dopoledního bloku byly věnovány aktualizovaným pohledům na témata v minulosti již řešená. Weronika Liszewska přednášela o nové variantě získávání vláken pro doplňování pergamenu doléváním. Tomasz Kozielec se pak věnoval možnostem využití elektrostatických sil při mechanickém čištění archiválií. Již tradiční přednášející, Salvador Muñoz Viñas, přispěl informací o (v současnosti již patentovaném) systému, který používají pro vyrovnávání, sušení a napínání archiválií. Poslední příspěvek bloku pak řešil úpravu některých postupů doporučených pro restaurování velkoformátových plánů tak, aby vyhovovaly požadavkům na hromadnou aplikaci, kdy je v průměru možné věnovat jednomu plánu pouze čas v řádu minut. Autorky, zaměřené hlavně na praxi, se také snaží dlouhodobě vyhledávat materiály, které se zdají být z praktického hlediska vhodné pro hromadné využití (například takové, jejichž odolnost je sice nižší oproti konkurenčním produktům, což je ale vyváženo i řádově nižšími cenami).

Součástí odpoledního bloku byla jednak část věnovaná posterové sekci. Množství autorů však bylo z kapacitních důvodů pořádající instituce výrazně omezené. Sedm posterů tak poskytovalo průřez různými přístupy restaurátorů napříč Evropou. Odpolední blok přednášek začal sekcí věnovanou problematice železogatlových inkoustů. Grzegorz Nehring se věnoval novinkám v možnostech využití metody XRF pro jejich charakterizaci. Následovala tematická odbočka, při které Isabelle Chavanne potvrdila teorie o vlivu povodní na migraci iontů železa. Navázaly autorky Oulfa Belhadj a Anna Lagerqvist dvěma příspěvky o analýzách konkrétních inkoustů a možnostech jejich reálné ne/využitelnosti pro forenzní analýzu při hledání a potvrzování původu historických dokumentů. Druhá část odpoledního bloku, taktéž technologická, opět poskytovala nový pohled na již známé problémy. Konkrétně novou možnost stabilizace mědnatých pigmentů, kterou přednesli dva nejmladší přednášející na konferenci (a možná i historicky) Bor Kolar Bačnik a Mitja Denac. Emily Müller pak přednesla příspěvek o vlivu různých způsobů aplikace peroxidu

vodíku na papírovou podložku, pokud je používán pro obnovení barevnosti olovnaté běloby. Další příspěvek, který vznikl jako součást předběžného průzkumu k větší práci, byl spíše přehledem o současném přístupu k bělení materiálů v rámci konzervační praxe. Posledním příspěvek pak poskytoval informace o úskalích aplikace nanocelulózy na již poškozený povrch papírových dokumentů.

Úterní program byl pak zakončen společenským večerem konaným v prostorách varšavské Akademie výtvarných umění.

Středa

Celé dopoledne bylo vyplněno přednáškami zaměřenými na ne zcela obvyklé objekty, se kterými se restaurátoři (nejen papíru) mohou setkat. Leila Sauvage představila zanedlouho končící projekt zabývající se technikami výroby modrých papírů, které byly v rámci novověku používány na území celé Evropy a jsou tak rozšířeny v podstatě ve všech archivech. Vzhledem k různé materiálové podstatě – a díky tomu i různým postupům v rámci konzervace a restaurování – se jedná o přínosné téma, které stojí za pozornost jistě i do budoucna. Další příspěvek se zabýval rozsáhlými kolekcemi známek. Na první pohled se jedná o relativně stabilní typ materiálu, avšak ve větším množství a formátech (tedy typicky ne jako nalepená součást jiného dokumentu, ale například samostatný arch) už vyžaduje specifický přístup a ochranu. Další příspěvek, na zvaný „Pith paintings“ se zabýval papíru podobným materiálem zhotovovaným z Arálie papírodárné. Jedná se o typ podložky přítomný spíše ve sbírkách asijského umění, navíc často zaměňovaný za rýžový papír. Následoval příspěvek o malbě na usni, technice, kterou si velmi oblíbil italský umělec Marco Ricci. Vzhledem ke komplikované výstavbě barevné vrstvy i neobvyklému typu podkladu byla tato přednáška velmi dobrou ukázkou toho, jak interdisciplinární může restaurování někdy být. Po přestávce přišel na řadu příspěvek Aafke Weller, která představila další odvětví novodobé problematiky restaurování. Nizozemské Eye Filmmuseum má ve svých sbírkách i velmi rozsáhlou kolekci animátorských podkladů pocházející z poslední třetiny 20. století. Takový typ sbírky je netypický svým rozsahem i materiálovým složením a ukazuje se, že i v tomto případě je důležitá funkční a dlouhodobá spolupráce restaurátorů, kurátorů, archivářů, badatelů, animátorů i technologů, aby mohla být zabezpečena co největší část sbírek ještě v době, kdy nedochází k degradaci materiálů. K tradičnějším dílům jsme se vrátili u následujícího příspěvku, který popisoval postupy restaurování velkoformátových děl asijských i evropských autorů v ateliérech Britského muzea. Vznikla tak zajímavá fúze tradičních postupů z obou kontinentů. Přednáška kolegyně z rakouské Národní knihovny představila výsledky průzkumu Vídeňské knihy Genesis, zlomku rukopisu z první poloviny 6. století původem z Antiochie. Na jeho základě byly provedeny nutné restaurátorské zásahy, vytvořeno nové uložení a přijata opatření do budoucna. Poslední příspěvek tohoto bloku se pak zabýval jednou z dlouhodobých otázek spojených s restaurováním – problémem autenticity. Na objektech dokumentujících jednu z tragédií 20. století, nacistické koncentrační tábory na území dnešního Polska, nám tým autorek předvedl, že někdy je velmi důležité, rozhodnout se správně, do jakého stavu uvádět restaurovaný předmět. I přesto, že zodpovědnost za toto rozhodnutí leží často na jediné osobě, je třeba vzít v úvahu i pohledy jiných odborníků a specialistů, protože některé informace mohou být v procesu nadobro ztraceny.

Odpolední blok byl věnován převážně průzkumu starých technik, jejich identifikaci a v některých případech i rekonstrukci postupů. Agnieszka Marecka z Akademie výtvarných umění představila projekt databáze pastelových kreseb, Marie Kern přednesla příspěvek o pokusech s vlastní výrobou tiskařských barev dle historických receptur a vlivem složení na výsledný produkt, který, jak se ukázalo, byl značný. Antje Penz ze Státního muzea v Berlíně hovořila o materiálovém a technickém průzkumu kreseb z Rembrandtovy dílny. Na jejich byla zjištěna datace, i to zda jde přímo o původní dílo Rembrandta, jeho žáků nebo jen dobovou nápodobu, případně, zda dílo vzniklo jako „rychlá spontánní skica“ nebo se jednalo o delší tvůrčí proces. Maria Krämer seznámila účastníky s opačným postupem, kdy bylo průzkumem děl v té chvíli ještě neznámého autora objeveno album se zhruba třemi sty skic, jejichž autorem je Giovanni Battista Piranesi. Jasna Malešič zhodnotila vliv nevodných procesů odkyselování na lignocelulózové papíry. Zajímavým poznatkem je vliv krátkodobého prudkého zvýšení pH na změnu barevnosti při aplikaci nanodisperze hydroxidu vápenatého – papír více žlutne. Předposlední přednáška Benjaminina Kirschnera znovu otevřela problematiku bělení, tentokrát však v novém světle, a to doslova. Zabýval se použitím LED zdroje pro bělení papírových materiálů. Výhodou je možnost volby

spektrálního složení emitovaného záření a vzhledem k intenzitě momentálně dostupných zdrojů i značné zkrácení expozičních časů. Poslední příspěvek tohoto dne přednesla Johanna Ziegler, německá restaurátorka, která se dlouhodobě zabývá použitím Aquazolu v restaurátorské praxi. Její závěry, byť více zaměřené na praktické restaurování, více méně odpovídají i našim zjištěním, nicméně je třeba se tomuto materiálu ještě věnovat i v budoucnu.

Čtvrtek

Poslední den konference věnovaný přednáškám zahájila Maria Luisa Ricardi s případovou studií ilustrující využití nanokolagenu pro zlepšení mechanických vlastností degradovaných usní. V podobném duchu, tedy informací o dostupných materiálech, pokračovala i Celia Bockmuehl z Anglie s průzkumem jednoho z oblíbených materiálů mezi restaurátory, a to leteckým plátnem. Porovnávala různé vlastnosti jednotlivých produktů i šarží dostupných na trhu. Tento výzkum ukázal, že kvalita (a tedy ne/použitelnost) jednotlivých produktů se výrazně liší, to nejen v závislosti na producentovi, ale i mezi jednotlivými šaržemi. Spíše technickou přednáškou navázala Yuhui Liu z Bavorska, která se zabývala problematikou zacíleného přenosu tepelné energie do požadovaného místa restaurovaného předmětu. Jejím objektem zájmu byly knižní vazby, které jsou z tohoto hlediska díky obtížnější přístupnosti v oblasti hřbetu a šití poměrně problematické. Chiara Palandri z Milánské Akademie výtvarných umění nás seznámila s novým systémem adjustace, který společně s kolegy vyvinula speciálně pro uložení drobnějších grafik v rámci alba tak, aby bylo možné jednotlivá díla opakovaně a často vyjmát bez dalšího poškození. Thea Winther ze Švédského národního archivu ve svém předchozím projektu narazila na dvacet pět let starý projekt SNIFF, který proběhl ve Švédsku a měl za cíl sledovat vliv různých metod hromadného odkyseloání na knihovní fondy. Pokusila se sehnat jednotlivé vzorky a provést s nimi tento test opakovaně s dlouhým časovým odstupem. Výsledky, jakkoli rozptýlené, ukázaly dvě věci. Jednak že hromadné odkyselení mělo patrný vliv na vlastnosti papíru – pochopitelně odlišný v závislosti na zvolené metodě a typu materiálu, avšak vždy pozitivní v porovnání s neošetřeným vzorkem. A pak, pokud provádíme obdobný výzkum, je vždy třeba velmi dobře zdokumentovat jak výsledky, aby je bylo možné v budoucích fázích projektu porovnat, tak i způsob, jakým byly získány, aby bylo možné v budoucích fázích projektu postupy zreprodukovat. Další dva příspěvky byly malým exkurzem do historie, a to v oblasti restaurování papýrových nálezů a knihovních úprav hřbetů historických knih. Z praktického hlediska poměrně přínosnou přednášku uvedla Megumi Mizumura z Britského muzea, která, coby rodilá Japonka uvedla na pravou míru některé postupy, které západní restaurátoři (někdy zcela nekriticky) přejali společně s využíváním některých materiálů. Iben Bak Christensen z Královské knihovny v Dánsku ukázala na nové postupy využívané při akvizicích tak, aby došlo k jejich co nejrychlejšímu zpracování, vytřídění a včasnému restaurování, činnostem, které v minulosti zůstávaly zanedbávány. Poslední přednáška Lisy Dittmann z Basilejské Univerzitní knihovny představila interdisciplinární projekt, který řeší společně s jednou z místních nemocnic a má za cíl umožnit lidem vyčleněným na základě zdravotních problémů z běžného života, aby se alespoň částečně mohli vrátit do společnosti.

Pátek

Poslední den konference byl zaměřen na praktické workshopy a prohlídky institucí. Pracovníci archivu tak navštívili Polskou Národní knihovnu, workshop zaměřený na polynomické texturové mapování povrchů a knižní vazbu typu „Tue–Muche“.

Závěr

Ukázalo se, že účast na tomto typu konferencí je pro udržení povědomí o vývoji v oboru důležitá. Řada příspěvků není publikována jinou cestou, případně předjímá publikace, kterých se teprve dočkáme – v některých případech i za několik let. Vzhledem k rozsahu akce se už i někteří výrobci a dodavatelé materiálů a pomůcek naučili prezentovat novinky právě zde tak, aby získali co nejširší publikum. Vzhledem k omezené dostupnosti materiálů na českém trhu je také dobré seznámit se s produktovými řadami ostatních dodavatelů. V neposlední řadě pak bylo přínosem i navštívení několika institucí, včetně Národní knihovny, a možnosti prohlédnout si jejich zázemí přímo (včetně linky na hromadné odkyseloání metodou Bookkeeper).